

РОЗДІЛ 1. ФІЛОСОФСЬКІ, ІСТОРИЧНІ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ

«ПЛАСТ» У ЖИТТІ ГАЛИЦЬКОЇ МОЛОДІ (1911—1930 РР.)

ЯРОСЛАВ БОДНАР

Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка

Однією зі складових духовного та фізичного гарту галицької молоді була участь в організації «Пласт» — частині усього спортивно-гімнастичного руху Галичини. Провідники українського спортивного руху ставили за мету зростити майбутню українську еліту, виховати почуття повновартості в українській молоді.

У Львові - культурному центрі Галичини, було закладено початки пластової організації. Перші пластові гуртки організовано 1911 р. при Академічній гімназії, учительській семінарії, при руханково-спортовому товаристві «Сокіл». Як описує М.Заклинський на сторінках пластового часопису «Вогні», у цих гуртках навчалися під проводом І.Чмоли «стріляти з кріса і револьвера, підходити, робити далекі марші з вправами» [1, 179].

Перша світова війна була немов лакмусовим папірцем: вона показала, яку важливу роль у житті відіграє фізичний гарт. З початком війни галицька молодь пішла в Січові Стрільці. Юнаки не тільки не вмели стріляти, але й ходити в строю. У молоді була добра воля, молодечий запал, щоб послужити Вітчизні у важку годину, проте не було гарту, а то й просто фізичної сили. Перші півроку бойові дії Українські Січові Стрільці (УСС) вели в Карпатах, що вимагало чималої фізичної сили, витривалості. Довгі марші гірськими узбіччями і бездорожжям під сильними дощами і сніговими бурями — все це було понад силу тій частини молоді, яка виросла без фізичних вправ. У такій ситуації, у такій життєвій борні одні згуртувалися, змужніли, інші відійшли через слабке здоров'я.

Як уже згадувалося, центром зародження пластового руху в Галичині був Львів. Не відставав й Івано-Франківськ (Станіслав) та інші великі міста. Українська молодь як державних, так і приватних середніх шкіл вступала до «Пласту». Проте, як зазначав М.Макух у праці «Пласт» (його вплив на фізичне й моральне виховання молодіж), «...тільки в місточках і селах тихо, ніхто не ворухнесь, а годилось б ся бодай неділі і свята використати для сего позашкільного виховання» [2, 342]. Автор піднімає проблему, яка, до речі, не вирішена і донині — видання підручника рідною мовою, і висловлює побоювання, що пластовий рух без належного методичного забезпечення може «зійти на бездорожжя».

О.Тисовський, ініціатор і організатор першого пластового гуртка, у статті «Увага про виховане молодіж» розмірковує про те, що якщо школа задовільняється лише навчанням, то «Пласт» — вихованням: «У «Пласті» виховує ся молодіж сама, а ми (вчителі — Я.Б.) сказати б, здалека приглядаємо ся і вигідніше бачимо хиби, які дають почин неудачам, бачимо немов наші власні шкільні похибки наповнювані іншими, через що й легше нам оцінити їх вагу. Душа людини — се позиція, яку треба добути, окружена сторожами —

природними інстинктами, що боронять вступу кожному, кого доглянуть, а вихованці — се гурток пластунів, що має прокрастись через лінію сторожи й дістатись на позицію» [3, 204]. У цьому аспекті О.Тисовський найкращою, найкоротшою дорогою до «...самого нутра сильно інстинктами укріпленої молодечої душі» вважав забаву.

Сама школа не могла дати дитині всього того, чого вимагатиметься від неї протягом усього життя. Із школою повинні стати до співпраці родина й окремі організації, які б не тільки доповнювали її, але і поглиблювали. Пластові провідники допомагали школі і батькам виховувати дітей, дбати про їхнє здоров'я і фізичний розвиток, вчити їх бути енергійними. Вони прищеплювали молоді почуття громадянського обов'язку, відваги, любов до Батьківщини.

«Пласт» був справді найкращим позашкільним чинником у вихованні молоді. Ця організація обрала найкращі форми роботи — гру і працю, що побудовані на власній ініціативі, на позитивних і корисних вчинках. Шкільне виховання доповнюється пластовим не лише через тілесний гарт. Як зазначає у праці «Школа й Пласт» Василь Свереняк, у школах у середині 30-х років викладався предмет «горожанське виховання». Він учив дітей особливостям державного устрою, типам власності, виховував любов і пошану до праці. Проте, коли торкнутись основ пластової організації, то переконуюешся, що пластуни й раніше це вивчали і робили. «Пластуни були перші, які відданням чести прапорові починають і кінчають свою працю», — стверджує автор [4, 11].

Пластуни походили з різних соціальних верств: це були діти ремісників, селян, генції. У пластових куренях плекалася взаємна колективна допомога, жертвувалося власним для оборони загального.

Важливу роль відігравав «Пласт» у тілесному вихованні. Він вивів молодих юнаків і дівчат із темних заפורшених будинків і піддав їх впливу сонячних променів і тим самим злучив їх з природою. «Пласт» був додатковою ланкою до процесу шкільного виховання. Він, на відміну від школи, ні до чого не примушував, а існував на добровільних засадах. Саме добровільність і була характерною рисою «Пласту».

Діяльність пластових організацій була тісно пов'язана із краєзнавством, адже під час кількадечних екскурсій (прогульок), таборування йшов процес пізнання місцевості, живий контакт з природою.

Пластове життя сприяло розвитку мовлення, виробленню навичок спілкування. Наприклад, під час написання і відчиту рефератів, у дебатах на сходах. По суті майже кожний навчальний предмет був тісно пов'язаний із «Пластом». Тому помилявся той, хто дивився на «Пласт» як на забаву, а не використовував його у шкільній праці.

Невід'ємною складовою пластового стилю поведінки була необхідність дотримання здорового способу життя. Як писав О.Тисовський у посібнику «Життя у Пласті», «...пластун шанує й плекає своє здоров'я як цінність загалу і як передумову своєї працездатності, він не вживає ніяких отрут — не п'є алкогольних напитків і не курить тютюну, загалом не робить нічого, що могло б підірвати його молоді сили або спиняти їх розвиток, пластун підприємливий, енергійний і вірить у власні сили» [5, 158].

Піклуватись про власне здоров'я означало підтримувати організм на такому рівні, який забезпечував би необхідні умови для духовного і фізичного розвитку, самовдосконалення і самореалізації. Необхідно визнати, що в історії «Пласту» мала місце дискусія з приводу ідеї утримання від алкоголю. Вважалось, що, зважаючи на український національний характер, на широку українську вдачу, можливе певне обмеження в цьому питанні. І в 1925 р. наказом Верховної Пластової команди в так званій «Абстиненції від алкоголю» йшлося про те, що «...пластуни не вживають алкоголю з огляду на шкідливий вплив цієї речовини на організм, головню в часі підліткового віку, для виказання і вправляння сили волі, для виховання у пластунів якостей провідників, відродження людства і звільнення його від шкідливих пут, для пропаганди ощадности в українському середовищі, щоб відрізнитись в гурті інших... Пластуни самі дотримуються абстиненції, а також ширять її серед свого оточення, тому не беруть участі в жодних забавах, фестивалях, інших імпрезах, на яких має місце продаж алкоголю й тютюну» [6, 124].

Позиція пластунів щодо елементів здорового способу життя мала чималий вплив на решту молодих людей. Так, напередодні студентського Конгресу, який відбувся 1930 р., було проведено анкетування. Виявилось, що 2/3 студентства не палять, а половина повністю утримується від уживання алкогольних напоїв [7, 30].

Принципи здорового способу життя у «Пласті» не були декларацією чи просто теоретичною дискусією. Це було внутрішнє переконання кожного члена організації. Вони не тільки самі утримувались від уживання алкоголю чи тютюну, а й пропагували відмежування від шкідливих звичок у своєму оточенні.

«Пласт» відігравав важливу роль у вихованні молодого покоління, поклавши в основу здоровий спосіб життя, духовний і фізичний гарт. Навіть після розв'язання (заборони) «Пласту» в 1930 р. його ідеї надалі впроваджувались через спортові секції, у яких гуртувалася свідома українська молодь.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заклинський М. Пластуни в січових стрільцях // *Вогні*. — 1934. — Ч. 8. — С. 179.
2. Макух М. «Пласт» (його вплив на фізичне й моральне виховання молодіжи) // *Учитель*. — Львів, 1912. — Ч. 11—12. — С. 342.
3. Тисовський О. Уваги про виховане молодіжи // *Наша школа*. — 1913. — Ч. 4. — С. 204.
4. Свереняк В. Школа й Пласт // *Наша школа*. — 1936. — Ч. 5. — С. 11.
5. Тисовський О. *Життя в Пласті*. — Львів, 1921. — 158 с.
6. *Записки українського пластуна*. — 1937. — Ч. 12. — С. 124.
7. Міллянич С. *Життя і праця українського студентства під Польщею* // *Студентський шлях*. — 1931. — Ч. 1—2. — С. 30.

«PLAST» IN THE LIFE OF THE YOUTH FROM HALYCHYNA (1911-1930)

YAROSLAV BODNAR

Ternopil State Pedagogical University named after V. Hnatyuk

This article is about the organization «Plast», an important association of mental and physical education of the youth from Halychyna.